

Danko VLAŠI , *Vizitacije poljičkih župa u VIII. st.*, Biblioteka »Korijeni«, svezak 7, Izdanja *Crkve u svijetu*, Split 1995.

Knjiga predstavlja u Arhivu splitske nadbiskupije sačuvana Izvješća o pastirskim pohodima splitskih nadbiskupa po poljičkim župama tijekom 18. stoljeća, koja su napisana na talijanskom jeziku, dijelom na latinskom, a koja je autor marljivim trudom preveo i uz velike napore i materijalne troškove izdao.

Seljačka Poljička Knežija sa svojih 18 župa još od vremena hrvatskih narodnih vladara nalazila se pod jurisdikcijom splitskih nadbiskupa. Tek oslobođanjem i Knežije od Turaka (1669) koji su nad njom vršili svoju prevlast puna dva stoljeća, splitski su nadbiskupi mogli slobodno pohađati svoje vjernike, što oni i čine. Iz 18. st. su nam se sačuvala Izvješća o tim pastirskim pohodima, nažalost, samo za 6 godišta, provedenih u vremenским razmacima, od koji tri Izvješća pripadaju prvoj polovici, a ostali drugoj polovici stoljeća.

Recenzent knjige navodi da su u Izvješćima pod umjetničkim i arhitektskim vidikom najvažniji podaci oni o obnovi i izgradnji crkava, o izgledu njihove unutrašnjosti kao i o sudjelovanju vjernika i bratovština u njihovu opremanju i uzdržavanju. Iz Izvješća doznajemo za gradnju crkve sv. Stjepana i sv. Petra te sv. maksima u Jesenicama, sv. Jure i sv. Fabijana u Podstrani, gotičkih svetišta u Srednjim i Gornjim Poljicima. Inače se iz Izvješća vidi da liturgijsko rublje i posuđe odaje skrajnje siromaštvo. Ne spominjuju se nikakve umjetničke dragocjenosti. O crkvenom »Zlatu i srebru Poljica« može se samo sanjati, za njim uzdisati i doživljati ga. Tamo njega nema. Zlato i srebro Poljica njegovi su duhovni pastiri, čestiti muževi zauzeti za svoje stado, živeći s njim u siromaštini pravedna i neporočna

života, stari popi glagoljaši, nikli iz naroda i živeći za svoj poljički narod. Zanimljivo da su po Izvješćima svi istog duhovnog profila, istog kova i istog mentaliteta. Svi se mjere mjerilom njihovih jednakih odgovora na biskupova pitanja o njihovu životu, o njihovu odnosu prema vjernicima, o njihovoj vjernosti u služenju, o sredstvima s kojima se služe u svojoj pastorizaciji. Svjedočanstva vjernika se s njihovim odgovorima redovito slažu.

Izvješća ne govore izravno o gospodarskom i kulturnom stanju stanovništva, ali se ono iz njih može indirektno razabrati. U Poljicima se živi za zemlju i od zemlje, jednoličnim životom onoga vremena, u kojemu satovi sporo odmiču, jer se novi događaji sporo primiču. Osjeća se da se život stanovništva odvija po Poljičkim Statutima, da ljudi žive u moralnoj i društvenoj stezi. Crkva im je dom Gospodnji i hram kulture ujedno, dovoljan za ono temeljno ljudsko kulturno, na čemu će budućnost moći razrađivati šire kulturne oblike.

Hvala autoru što nas je podario tim dragocjenim tekstovima i s njima nas stavio u živi dodir s našom prošlošću, s našim izvornim povijesnim duhom. Kad će se građa iz svih naših arhiva objelodaniti, pomislio sam i poželio čitajući Izvješća, makar jedno drugom tako slično. I drago mi je da su tako slična, jer to pokazuje da se jednako živi, po istom pravilniku i životnom ritualu, u Gornjim, Srednjim i Primorskim Poljicima, uz rubove rječice žrnovnice i uz skute rijeke Cetine. Posvud isti dah, isti ugodan miris Božjega misterija u dušama, posvud isti okus života, poljički okus.

Da ova Izvješća spadaju u povijesnu građu, nema nikakve dvojbe. Ali kamo ih svrstati? Svakako ne pod naslove: o velikim ljudima, o velikim ratovima, o potхватima koja su obilježila stoljeća, itd. Dosad se povijest obrađivala gotovo sa-

mo pod tim vidicima. Danas se kaže: To je, doduše, važan dio povijesti, ali nije sva povijest. Stoga se danas u obrađivanju povijesti rado okrećemo malim ljudima, širokim slojevima, životu običnjaka i pitamo se, kako su i za što su oni u prošlosti živjeli. Dosta nam je govora o krunama, žezlima, sabljama i čizmama velikih vojskovođa. želimo prisloniti uho na prsa ljudi u opancima, s mašklinom i motikom u rukama, s popima glagoljašima po seoskim oltarima i osluškiivati povijesnu ritmiku njihovih srdaca. Upravo nam to omogućuju ova Izvješća o našoj Poljičkoj Knežiji.

Pluralizam i postmoderna su nam izparcelirali široko društveno duhovno zajedništvo. Stoga se danas stvaraju manje grupe istomišljenika, niču manje zajednice istih profanih i religioznih rituala, javljaju se manja udruženja oblikovana po istim obrascima. Izvješća u ovoj knjizi, koja evociraju koheziju zajedničkog života u maloj Poljičkoj Knežiji mogu pridonijeti pravilnom, stvaralačkom duhu manjih današnjih zajednica.

Rudolf Brajičić

Danko VLAŠI , *Posljednji popi glagoljaši iz Podstrane*, u vlastitoj nakladi, Podstrana 1997., str. 103.

Autor je poznati pisac knjige *Protlost Podstrane* (župe u Poljicima) od rimskog doba do četrdesetih godina ovoga stoljeća, koju je povijesnom akribijom napisao na temelju arheoloških nalaza i povijesnih dokumenata. Stoga ovu njegovu novu knjigu možemo smatrati neke vrsti dopunom njegova prvog djela.

U ovoj je knjizi riječ o don Petru Caru (1862–1926) i o don Mati Luketa

(1860–1942). Njihove je likove autor prikazao na temelju stvarnih arhivskih dokumenata i arhivskih podataka, ali ne suhoparno i informacijski nepovezano i rasklimano nego suvislo sročeno s mnogo trijeznog psihološkog svjetla njihove nutrine.

Trnovit svećenički život obično započinje njegovim ređenjem za svećenika. Poljički glagoljaši, koji su se školovali u poznatom glagoljačkom sjemeništu u Priku (Omiš), započinjali su zbog nepravednih austrijskih zakona, svoj trnovit put već u tijeku svoga školovanja, koje su primorani zavrtavali u Albaniji, da se poslije ređenja uz velike poteškoće kao tuđinci juridički uklope u svoju rodnu biskupiju.

Oba su glagoljaša za svoje vrijeme bili karizmatički djelatnici, Car uz svoj svećenički rad kao prosvjetitelj i unaprijeditelj seoskog gospodarstva, a Luketa kao moćni molitelj pred Bogom za potrebe svoga naroda. Prvi je dobio kameni spomenik u svom rodnom mjestu u kojem je djelovao, a drugi je ostavio spomenik u dušama, kojima je u nevolji svojim molitvama pomagao.

Autor je zaslužan što nam je oteo za boravu dva svijetla glagoljaška lika na izmaku glagoljaške ere, a s njima i dio muke kojom se pop glagoljaš stoljećima mukotrpno probijao, kao i dio onog materijalnog i duhovnog dobra kojim su popi glagoljaši bogatili svoj narod u njegovu vlastitom kulturnom ozračju.

Rudolf Brajičić